

Jacob van Maerlant (ca. 1235 – ca. 1300), *Het beste uit de natuur (Der naturen bloeme)*

Teksten voor de leerlingen

Afbeelding: *Standbeeld van Jacob van Maerlant in Damme (1860).*

Bron: Pixabay

Inleiding

Jacob van Maerlant was de eerste grote auteur uit ons taalgebied, die in zijn eentje als het ware een complete bibliotheek bijeen schreef. Daartoe behoren niet alleen de eerste Nederlandstalige wereldgeschiedenis, een navertelling van heel de Bijbel en een wereldgeografie, maar ook de eerste biologische encyclopedie in onze taal, *Der naturen bloeme*, uit ongeveer 1270. Daarin beschrijft hij zowel de mens als alle toen bekende viervoeters, vogels, vissen en kruiden, en bovendien de edelstenen, de wonderen van de zee en een groot aantal vreemde volkeren. Jacob van Maerlant wordt beschouwd als de aartsvader van alle Middelnederlandse dichters en zijn natuurencyclopedie behoort tot de canon van de Nederlandstalige literatuur.

Afbeelding: *Der naturen bloeme* (Publiek domein)

Bron:

https://nl.wikipedia.org/wiki/Der_naturen_bloeme#/media/Bestand:Der_naturen_bloeme_-_Jacob_van_Maerlant_-_KB_KA_16_-_124v-125r.jpg

Vragen en opdrachten

1. Kennen jullie het grootste knaagdier van Europa, dat in het Latijn castor heet en dat we in het Nederlands bever noemen? Kun je enkele kenmerken van dat diertje opschrijven? Denk aan: uiterlijk, vindplaats, leefgewoonten, voedsel enz.
2. Lees nu de onderstaande wetenschappelijke beschrijving van de bever. Welke kenmerken kende je al? Wat heb je bijgeleerd na de lectuur?

Tekst 1

De bever heeft een brede, geschubde, horizontaal afgeplatte staart. Zijn poten zijn vrij kort. De achterpoten hebben zwemvliezen. Zijn kop is stomp en zijn oren en ogen zijn klein. De neus en oren kunnen worden afgesloten bij het zwemmen. Ook zit er in de wang een stuk weefsel dat de mond afsluit als het dier onder water knaagt. Hij heeft een paar sterke oranje tanden die altijd doorgroeien. Ze zijn oranje doordat er een ijzerhoudende stof in het glazuur op de tanden zit die oranje van kleur is, wat ze sterk genoeg maakt om door bomen te knagen. De vacht is geelbruin tot zwart van kleur.

De bever heeft een kop-romplengte van ongeveer 75 tot 90 centimeter en een lichaamsgewicht van 23 tot 38 kilogram. Zijn staart is 28 tot 38 centimeter lang. Zijn grootte verschilt per regio. Er zijn geen grootteverschillen tussen mannetjes en vrouwtjes.

Bevers leven in kleine familiegroepen in de buurt van water. Meestal leven er zo'n vijf of zes bevers in een groep, bestaande uit een volwassen paartje en hun jongen van de twee laatste worpen. Jongen blijven zo'n twee jaar in een familiegroep, waarna ze hun eigen territorium gaan zoeken. Territoria worden afgebakend met anale geursporen, castoreum of bevergeil genoemd, die informatie bevatten zoals geslacht, verwantschap en mogelijk ook sociale status, leeftijd en grootte.

Bij gevaar slaat een bever met zijn staart op het wateroppervlak om zijn soortgenoten te waarschuwen. De staart wordt ook gebruikt voor het aanplempen van modder.

De aanwezigheid van bevers wordt verraden door de aanwezigheid van omgevallen bomen, bomen waarvan de schors is afgeschild, ondiepe kanalen en een burcht in het water. Als het mogelijk is, bouwen ze een nest in een

ondergronds hol. Anders bouwen de bevers een burcht. Europese bevers bouwen minder snel een burcht dan hun Canadese verwanten en de burchten van de Europese bevers zijn ook minder groot.

De bever heeft een zeer uitgebreid, maar strikt vegetarisch menu. 's Zomers eet hij kruiden, bloemen, jonge scheuten van waterplanten, grassen en wortels. Daarnaast eet hij ook alle delen van bomen en struiken (stam, takken, bladeren en wortels). Hij heeft een voorkeur voor wilg, populier en ratelpopulier. De schors van de stam knaagt hij af met zijn vlijmscherpe tanden. Zijn tanden groeien almaar door, omdat ze slijten door de tanden te gebruiken als gereedschap voor de bouw van hun burcht en een dam. 's Winters eet hij meer twijgen en schors, 's zomers meer groene plantendelen.

Het plaatselijk uitsterven van de bever is vooral veroorzaakt door de jacht: hij werd bejaagd voor de vacht (beverbont) en het castoreum of bevergeil. Dat is een via de anaalklieren afgescheiden substantie die men al in de 17e eeuw aanpreef als geneesmiddel en verwerkt werd in parfums. Deze naar muskus ruikende stof gebruikt de bever voor het afbakenen van zijn territorium.

Naar: *Wikipedia*.

3. Vergelijk de bovenstaande informatie uit *Wikipedia* nu met de volgende beschrijving. Tref je hier extra informatie aan? Is die informatie volgens jou correct? Welke informatie is niet wetenschappelijk verantwoord? Welke elementen doen volgens jou in deze min of meer wetenschappelijke beschrijving helemaal niet ter zake?

Tekst 2

Castor is de Latijnse naam van de bever. Bevers worden bejaagd om hun teelballen, die castoreum of bevergeil worden genoemd en die tegen velerlei kwalen gebruikt kunnen worden. Als de bever zich in het nauw gedreven voelt, bijt hij zelf zijn ballen af, zodat de jagers hem laten gaan. Wanneer hij daarna nogmaals ten prooi dreigt te vallen aan jagers, gaat hij voor hen op zijn rug liggen om te laten zien dat hij geen testikels meer heeft. Nu beweren de Polen echter dat bij de bevers in hun land de testikels zich in het lichaam bevinden, net als de nieren. Maar hoe kunnen hun bevers zichzelf dan castreren? Bevers hebben een dunne ontlasting, net als ganzen. Plinius zegt dat het dier zijn gal, een geneesmiddel tegen allerlei ziekten, uitspuwt. Zijn maagsap geneest

vallende ziekte. Ook daarom maakt men jacht op dit dier. Bevers kunnen niet lang in leven blijven als hun staart, die eruitziet als een vissenstaart, niet in de buurt van water is. Experimentator zegt dat beverstaart naar vis smaakt.

Christenen kunnen daarom in de vastentijd zonder aarzelen beverstaart eten - dat wil zeggen, een deel daarvan. De rest van zijn lichaam bestaat gewoon uit vlees. De staart is bijna negentig centimeter lang en bijzonder vet.

Er is geen dier dat op een ingenieuzere manier ondergrondse huizen bouwt. Hij bouwt er twee, het ene hoger dan het andere: als het water wast of zakt, klimt of daalt hij zelf mee, zodat zijn staart in het water kan blijven hangen.

Hij eet het liefst bladeren en bittere stukken boomschors. Bevers hebben een zeer krachtig gebit: als ze eenmaal ergens hun tanden in hebben gezet, laten ze niet los voordat ze het helemaal hebben doorgebeten. Experimentator, die de levenswijze van de bever beschrijft, vertelt hoe bevers zich in troepen naar het bos begeven. Wanneer ze daar met hun krachtige tanden zo veel bomen hebben omgeknaagd als ze nodig hebben, grijpen ze als transportmiddel een soortgenoot, gooien hem hardhandig op zijn rug, leggen een boom tussen zijn poten en slepen hem naar het hol. Alleen bevers uit een andere kolonie behandelen ze op zo'n smadelijke manier door ze als lijfeigenen te houden.

Andere mensen beweren dat ze zich daarvoor bedienen van oude bevers, waarvan de tanden zo afgesleten zijn dat ze er niet goed meer mee kunnen bijten. Deze bevers zijn voor de jagers gemakkelijk te herkennen, doordat het vel op hun rug helemaal kaal is geworden van het slepen. Die dieren moeten ze daarom noodgedwongen laten lopen.

Zijn achterpoten hebben dezelfde vorm als die van een gans, maar ze zijn groter en hebben kromme nagels. Zijn voorpoten zijn gelijk aan die van een hond. Dat is het loffelijke werk van de Natuur: om te lopen heeft de bever de voorpoten van een hond, en om te zwemmen de achterpoten van een gans. Zijn pels is van hoge kwaliteit en kostbaarder naarmate hij zwarter is. Solinus beschouwt dit bont als het kostbaarste dat er is en ook de Saracenen kennen er een hoge waarde aan toe. Het vet van de bever is heilzaam voor mensen die door kramp gekweld worden en ook mensen die last hebben van bevende ledematen zijn ermee gebaat. Voorts is het vet uit de balzak nuttig: de geur van castoreum of een aftreksel ervan in wijn is een voortreffelijk geneesmiddel voor jichtlijders.

Uit: Jacob van Maerlant, *Het boek der natuur* (ed. Peter Burger). Amsterdam: Querido, 1995.

Afbeelding: Beverjacht. Miniatuur uit een 13de-eeuws bestiarium. De bever rechts, die pas gecastreerd is door de jagers, bloedt hevig. De bever op de voorgrond is bezig zichzelf met zijn tanden te castreren. (Publiek domein)

Bron: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Salisbury_Bestiary.jpg

4. De tweede beschrijving van de bever is genomen uit een wetenschappelijke encyclopedie die ongeveer zevenhonderd vijftig jaar oud is: *Het beste uit de natuur (Der naturen bloeme)*, geschreven rond 1270 door Jacob van Maerlant. *Der naturen bloeme* betekent dus 'Het mooiste of het beste uit de natuur' en het is een bestiarium of een middeleeuws beestenboek. Maerlants boek gaat overigens niet alleen over dieren. Het is een complete natuurencyclopedie, die niet minder dan dertien hoofdstukken bevat. Die hoofdstukken behandelen

achtereenvolgens: de mens en de wonderbaarlijke volkeren, de viervoetige dieren, de vogels, de watermonsters, de vissen, de gifslangen, de insecten en kruipende dieren, de gewone bomen, de specerijbomen, de geneeskrachtige planten, de waterbronnen, de edelstenen en de zeven metalen die uit de aarde gedolven worden. Hij begint met de mens, omdat die van alle sterfelijke schepselen het dichtst bij God staat en daalt dan af naar wat steeds verder van God verwijderd is, om te eindigen bij de levenloze stenen en metalen. Het boek is een bewerking van een Latijnse encyclopedie over de natuur, samengesteld door de dominicaan Thomas van Cantimpré (circa 1201-circa 1270), het *Liber de natura rerum* ('Boek over de aard der geschapen dingen'). De bedoeling van zulke werken was niet alleen informatie te verstrekken over biologische feiten. Via de kennis van de biologie probeerde men meer te weten te komen over Gods schepping. Door de bestudering van de natuur wilden de schrijvers ook dichter bij God komen. De vele wonderen van de natuur moesten de lezers overtuigen van de goddelijke oorsprong van alles wat leeft. Waar vind je in de beschrijving van de bever een verwijzing naar de boodschap, die God in zijn schepping gelegd heeft?

5. Wat zijn fabeldieren? Kun je er enkele noemen? In de boeken over de tovenaarsleerling Harry Potter van J. K. Rowling worden veel fabeldieren beschreven. Rowling bracht ook een apart boekje uit over de fabeldieren, *Fabeldieren en waar ze te vinden*. Deze publicatie komt in de Harry Potter-boeken zelf voor als schoolboek voor het vak 'Verzorging van Fabeldieren'. Als auteur van het boekje wordt in de Harry Potter-boeken Newt Scamander genoemd. Hij is de hoofdfiguur van de filmserie over 'Fantastic Beasts', die eveneens bedacht is door J.K. Rowling. De eerste film (*Fantastic Beasts and Where to Find Them*) ging in november 2016 in première, de vervolgen erop (*Fantastic Beasts: The Crimes of Grindelwald* en *Fantastic Beasts: The Secrets of Dumbledore*) waren eind 2018 en begin 2022 in de bioscoop te zien. Kun je enkele fabeldieren noemen, die optreden in de Harry Potter-boeken en ook zeggen welke rol die dieren daarin spelen?

6. Een fabeldier, dat in de Harry Potter-boeken wel even ter sprake komt, maar er eigenlijk geen belangrijke rol in speelt, is de eenhoorn. Daarover vertelt Van Maerlant het volgende:

Unicornus is de eenhoorn, ook bekend als espentijn. Zijn Griekse naam is rhinoceros, omdat hij een hoorn tussen zijn neusgaten heeft staan. Hij is klein in verhouding tot zijn kracht en heeft korte poten voor een dier dat zo groot is, schrijft Isidorus van Sevilla. De eenhoorn is zeer snel en kwaadaardig: geen jager kan hem vangen. Zijn vacht is geelblond. Zijn hoorn, die meer dan een meter lang is en ijzersterk, slijpt hij aan een steen zo scherp dat zelfs olifanten tegen hem het onderspit moeten delven. Speren boezemen hem geen angst in. Hij leeft hoog in de bergen en in onherbergzame en verlaten streken.

De geleerden Jacobus van Vitry en Isidorus van Sevilla beschrijven hoe men de eenhoorn kan vangen zonder er jacht op te maken. Laat een maagd alleen in het woud: wanneer de eenhoorn verschijnt en haar ongerepte schoonheid aanschouwt, laat hij al zijn woestheid varen en zinkt hij in aanbidding voor haar neer. Hij vlijt gedwee zijn kop in haar schoot en valt vredig in slaap. Op dat moment komen de jagers te voorschijn, die hem vangen en doden of hem stevig vastgebonden als bezienswaardigheid naar het paleis van een adellijke heer brengen.

Dit hardvochtige dier is volgens mij een zinnebeeld van de Zoon Gods, Die van eeuwigheid in de Vader was. Voordat Hij in de schoot van Maria afdaalde, was Hij in de hemel een onbarmhartige heerser en verbande Hij de gevallen engelen omwille van hun schandelijke hoogmoed naar de Hel. Op aarde stortte Hij zijn gramschap uit over ons aller stamvader Adam, om hem te straffen voor zijn ongehoorzaamheid. Zijn toorn keerde zich ook tegen de verdorven inwoners van Sodom, die zich aan onkuisheid bezondigden, en tegen de gulzige kinderen Israëls. Niemand ter wereld kon deze eenhoorn, deze eniggeboren Zoon, aangrijpen, behalve de Maagd Maria, die geen gelijke had in deze aardse woestenij. Door haar ootmoed en zuiverheid liet de God der Wrake zijn toorn varen. Hij daalde neer in haar onbevleete schoot, waarin Hij zonder dat zij omgang had gehad met een man onze menselijkheid heeft aangenomen om ons heil te bewerken. In dit menselijke omhulsel is Hij in de schoot van de reine maagd gevangen door de jagers - dat zijn de joden. Zij hebben Christus vermoord, Die kort daarna opstond uit de dood en opvoer naar het koninklijk paleis van Zijn Vader, waar de heiligen God zien van aangezicht tot aangezicht.

Uit: Jacob van Maerlant, *Het boek der natuur* (ed. Peter Burger). Amsterdam: Querido, 1995.

Afbeelding: Vrouw met eenhoorn. Tapijt (circa 1500). Isidorus van Sevilla (7de eeuw) beschrijft hoe een maagd te werk moet gaan om de eenhoorn te vangen: ze moet haar borsten ontbloten, waarna de eenhoorn rustig op haar af zal komen en zachtjes zijn hoofd op haar boezem zal neervlijen. (Publiek domein)

Bron: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Wildweibchen_mit_Einhorn.jpg

7. Het werk van Maerlant is vooral gebaseerd op andere boeken en niet op eigen observaties. Voor een fabeldier, dat geheel en al aan de fantasie is ontsproten, kan dat natuurlijk niet anders. Maar soms legt hij verbanden, die totaal fout zijn. Met welk ander dier, dat hij ongetwijfeld ook nooit in levenden lijve gezien heeft, wordt de eenhoorn hier verward? Wat zijn volgens Maerlant de essentiële kenmerken van het dier? Wat vind je van de wijze waarop de eenhoorn wordt gevangen? Waarvan is de eenhoorn het symbool?

8. De mooiste afbeeldingen van een eenhoorn zijn te vinden op de serie van zes tapijten, die omstreeks 1500 in ateliers van de Zuidelijke Nederlanden zijn geweven en waaraan we de titel *La Dame à la Licorne* ('De dame met de eenhoorn') hebben gegeven. De tapijten zijn alle zes naast elkaar te bewonderen in een zaal van het Musée de Cluny in Parijs. Vijf van de zes tapijten zijn allegorische voorstellingen van de zintuigen en het zesde bevat een morele les:

- a. Het gezichtsvermogen: de dame houdt de eenhoorn een spiegel voor.
- b. Het gehoor: de dame bespeelt een draagbaar orgel, terwijl haar dienaress de blaasbalg bedient.
- c. De reuk: de dame is een geurige krans aan het maken, terwijl een aap ruikt aan een bloem, genomen uit een mand achter de dame.
- d. De smaak: de dame neemt een suikerboon van haar dienaress en ze wil die blijkbaar aan de parkiet op haar hand geven.
- e. De tastzin: de dame raakt met de ene hand de hoorn van het fabeldier aan en houdt met de andere hand een vlaggenmast recht.
- f. Op het zesde tapijt zien we de dame een kostbaar halssnoer in haar juwelenkist leggen, die haar wordt aangeboden door een dienaress. Op de opengeslagen tent achter haar staat de leuze *A mon seul désir* ('Aan mijn enige wens'). De dame die het sieraad teruglegt, geeft hiermee te kennen, dat ze weerstand biedt aan de verleiding tot het kwaad, waartoe de zintuigen aanleiding kunnen geven.

Afbeelding: *De Dame met de eenhoorn: het gezicht*. (Publiek domein)

Bron:

[https://commons.wikimedia.org/wiki/File:\(Toulouse\)_Le_Vue_\(La_Dame_%C3%A0_la_licorne\)_-Mus%C3%A9e_de_Cluny_Paris.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:(Toulouse)_Le_Vue_(La_Dame_%C3%A0_la_licorne)_-Mus%C3%A9e_de_Cluny_Paris.jpg)

Het is de moeite waard om de zes tapijten grondig te bekijken. Je zult er allerlei leuke details op ontdekken! Op *Wikipedia* vind je ze allemaal. Zie:

https://nl.wikipedia.org/wiki/De_dame_en_de_eeenhoorn . (In de Harry Potter-films hangen de tapijten in de 'Common Room' van Gryffindor.)

9. Op elk wandtapijt verschijnt een dame telkens met links een leeuw en rechts een eenhoorn. Deze dieren hebben duidelijk een heraldische betekenis, maar over hun symbolische waarde, zeker van de eenhoorn, bestaan de meest uiteenlopende theorieën. Alle figuren bevinden ze zich op een blauw 'eiland'

tegen een effen rode achtergrond, bezaaid met bloemen en dieren. Daarom noemen we ze de millefleurs-tapijten ('duizendbloementapijten'). Op het eiland staan twee hoge en twee lage bomen (eik, pijnboom, hulst en sinaasappelboom). Op het eerste tapijt staan alleen eik en hulst. Daarnaast krioelen er nog een heleboel kleinere dieren. We beperken ons hier tot dit eerste tapijt, dat het gezicht voorstelt, omdat daarop te zien is hoe de eenhoorn door het meisje wordt gevangen. Ze houdt een spiegel in de rechterhand, waarin wij het spiegelbeeld van de eenhoorn kunnen zien. Of houdt ze de spiegel omhoog voor het dier, zodat het zijn eigen spiegelbeeld kan zien, waarvan wij dan toevallig ook waarnemers zijn? Heeft ze het dier door middel van de spiegel getemd? Wat is eigenlijk de verklaring voor dit gebaar?

Tot aan het einde van de middeleeuwen werd er niet getwijfeld aan het reële bestaan de eenhoorn. En hoewel het geloof daarin intussen helemaal is verdwenen, blijft het dier permanent aanwezig in onze cultuur. Denk aan het kinderspeelgoed, de afbeelding van de eenhoorn op het wapenschild van het Verenigd Koninkrijk als symbool van Scotland, de eenhoorn bij Harry Potter enz. Zou je daar een verklaring voor kunnen geven?

10. *Der naturen bloeme* begint met een overzicht van de zes levensstadijperken of levensstadia van de mens: het eerste stadium begint met de geboorte, het tweede stadium is dat van het sprekende kind, het derde is de adolescentie (van 15 tot 35 jaar), het vierde is het stadium van de volwassene (35-50 jaar), het vijfde en laatste gaat van het zeventigste levensjaar tot aan de dood. Na de dood begint het eeuwige leven. Daarna volgt een hoofdstuk over de 'wonderbaarlijke volkeren van deze wereld'. Wat moeten we ons daarbij voorstellen? Het gaat om wezens, die volgens Maerlant niet van onze voorvader Adam afstammen en dus niet tot de menselijke soort behoren. Het komt ons voor dat Maerlant negatiever denkt over deze wezens dan we van een middeleeuwer zouden kunnen verwachten. De middeleeuwers waren er immers van overtuigd, dat God hen niet zonder bedoeling had geschapen. Die opvatting vindt zijn oorsprong bij de kerkvader Augustinus. Die was namelijk van mening dat, als we die wezens niet menselijk zouden noemen, we God ervan zouden beschuldigen een slechte Schepper te zijn. Hij achtte het zelfs mogelijk dat God die rare wezens creëerde om de mensen ervan te overtuigen, dat ook mensen met individuele afwijkingen het

gevolg zijn van Zijn almacht en niet beschouwd mogen worden als bewijzen voor de gebreken van Zijn 'onvolmaakte' schepping.

Afbeelding: *Mensen met hondenkoppen in Der naturen bloeme*. (Publiek domein)

Bron: https://nl.m.wikipedia.org/wiki/Bestand:Der_naturen_bloeme_-_Jacob_van_Maerlant_-_KB_KA_16_-_040v-041r.jpg

De informatie over deze rare mensenrassen is afkomstig uit teksten uit de klassieke oudheid. Dankzij die bronnen kende iedereen het verschijnsel van de mensen met achterwaarts gerichte voeten, mensen die zo'n kleine mond hebben dat ze hun voedsel moeten opzuigen met een rietje, mensen die rauwe vis eten en zout water drinken, wezens zonder mond die leven van de reuk van appels, mensen die ruw behaard zijn, vrouwen met een baard, vrouwen die een kind baren met grijs haar, mensen die hun gezicht op de borst dragen, cyclopen (mensen met één oog), mensen met een hondenkop en lange, kromme klauwen, die zich met beestenvellen kleden en die niet spreken maar blaffen, mensen met maar één voet, die zo breed is dat ze die als parasol kunnen gebruiken, mensen met aan elke hand zes vingers, mensen met een staart, mensen met ogen die 's nachts licht geven, menseneters, reuzen en dwergen enz. Soms werden al die merkwaardige wezens tegenvoeters of

antipoden genoemd, omdat men dacht dat ze aan de andere kant van de wereld leefden.

Ben je het eens met Augustinus, dat Gods wijsheid en de harmonie van zijn schepping niet faalt, ook als er een mismaakt kind geboren wordt? Beschouw je zulke gevallen als een 'speling van de natuur' of denk je dat ze door God gewild zijn, ook al zijn Zijn beslissingen ondoorgrondelijk? Maakt het een verschil dat je gelovig of ongelovig bent om dit soort gevallen te beoordelen?

11. We kennen het Zuid-Amerikaanse Amazonewoud, genoemd naar de vrouwelijke bewoners, die ontdekkingsreizigers daar zouden hebben gezien in de zestiende eeuw. Maar de naam 'Amazone' is eigenlijk afkomstig van de Grieken, die hem al gebruikten in de zesde eeuw vóór Christus om bepaalde vrouwelijke strijders te benoemen, die op diverse plaatsen in het Griekse Rijk werden gesitueerd. Dit is wat Jacob van Maerlant ons over hen kan meedelen:

Jacobus van Vitry vertelt over een gebied in het Oosten dat bewoond wordt door wonderbaarlijke volkeren. In zijn boeken kan men lezen over Amazonia, een eiland omgeven door rivieren, waar een vreemd volk woont, dat uitsluitend bestaat uit vrouwen, meer dan tweehonderdduizend in getal. Wanneer de mannen de Amazonen met eer beladen terug zien keren van het slagveld, vallen ze uit eerbied voor hen op hun knieën. Niet vaker dan één keer per jaar bezoeken deze vrouwen hun mannen. Wanneer zij een jongetje gebaard hebben, houden ze het zeven jaar bij zich en zenden het dan naar de vader; als het kind een meisje is, blijft het bij de moeder. Op deze manier houden ze hun land vrij van mannen. De mannen wonen gescheiden van hen: ze gaan niet met elkaar om.

Deze vrouwen zijn te vergelijken met de vrouwtjes van roofvogels, die ook sterker zijn dan de mannetjes. Dit wordt bepaald door de wetten van de natuur: hoe minder men toegeeft aan de aandrang van lage lusten, des te meer wint men aan kracht.

Over de herkomst van dit volk wordt geschreven dat deze vrouwen uit Zweden kwamen en met geweld van al hun mannen beroofd waren. Om de moord te wreken besloten ze eensgezind op te trekken tegen degenen die hun die verschrikkelijke slag hadden toegebracht. Nadat ze hen tot de laatste man hadden gedood, vestigden ze zich in Amazonia. Nooit meer zouden ze de heerschappij van mannen dulden. Deze vrouwen zijn de christenen gunstig

gezind. Ze hebben blijk gegeven van hun geloofsovertuiging door aan onze zijde verbeten oorlog te voeren tegen de Saracenen.

Uit: Jacob van Maerlant, *Het boek der natuur* (ed. Peter Burger). Amsterdam: Querido, 1995.

12. Het is duidelijk, dat de Amazonen bij Maerlant op veel sympathie kunnen rekenen. Wat vindt hij zoal positief aan deze wezens? Hoe kunnen we die sympathie verklaren?

13. In zijn beschrijving van de wonderbaarlijke volkeren vertelt Maerlant onder meer: 'Het is algemeen bekend dat er in Frankrijk mensen gezien zijn die tussen hun benen de geslachtsdelen van een man én van een vrouw hadden.' (p. 20) Het gaat hier over zogenaamde hermafrodieten, mensen met zowel mannelijk als vrouwelijke geslachtskenmerken. In die tijd werden er al 'tweeslachtige' kinderen geboren, waaraan je niet kon zien of ze nu mannelijk of vrouwelijk waren. In de wetenschap spreekt men nu niet meer van hermafrodieten of tweeslachtigen, maar van interseksuelen. Maar de term 'interseksualiteit' wordt sinds kort ook afgekeurd, omdat die louter verwijst naar een lichamelijke kenmerk en niet naar een identiteit. De meeste interseksuele mensen voelen zich immers man óf vrouw, en kiezen ervoor om als één van beiden door het leven te gaan. Dat ligt essentieel anders bij de 'transseksuelen', die bij hun geboorte de uiterlijke kenmerken hebben van één van beide geslachten, maar later beslissen om te kiezen een andere genderidentiteit (door middel van een hormoonbehandeling of door operatieve ingrepen). In ieder geval kunnen we uit het bovenstaande citaat afleiden, dat bepaalde varianten binnen het menselijke ras in de tijd van Maerlant wel als vreemd en afwijkend, maar niet als abnormaal werden beschouwd. De opmerking van Maerlant wijst niet alleen op een houding van verwondering ten aanzien van het fenomeen van de transseksualiteit, maar ook op aanvaarding en tolerantie. In dat opzicht zouden we Maerlant en zijn tijdgenoten heel modern kunnen noemen. Ben je het hiermee eens? Motiveer je antwoord.

Afbeeldingen: *Marmeren beeld van de slapende hermafrodit (zoon van de god Hermes en de godin Aphrodite) in het Louvre. Romeinse kopie uit de 2de eeuw na Christus van een Hellenistisch origineel uit de 2de eeuw voor Christus.* (CC BY-SA 3.0) (Pierre-Yves Beaudouin)

Bron:

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Sleeping_Hermaphroditus,_Louvre_Museum,_Paris_14_July_2013.jpg

14. *Der naturen bloeme* en *Van den vos Reynaerde* zijn de enige twee Middelnederlandse teksten, die beginnen met de naam van de schrijver: 'Jacob van Maerlant die dit dichte' en 'Willem die Madocke made'. De beide teksten zijn ook samen opgenomen in één boek, nl. het Dyckse handschrift, vervaardigd in Utrecht rond het midden van de veertiende eeuw. Maar er is meer: 'De teksten vormen bovendien een prachtig tweeluik, zozeer zelfs dat men zich afvraagt of toenmalige gebruikers niet net zo gevoelig zijn geweest voor het spiegeleffect. Beide leiden ons in de natuur, de een als feit, de ander als fictie. Het Dyckse handschrift verenigt bestiarium en fabel, schoolmeester en spotter.' (F. van Oostrom, 2006, p. 503.) Kun je enkele overeenkomsten en verschillen tussen de beide teksten en hun auteurs aanwijzen?

15. Om kennis te maken met de originele tekst citeren we hieronder het begin van het boek in het Middelnederlands. (Bron: https://www.dbnl.org/tekst/maer002ever01_01/index.php)

Jacob van Maerlant, die dit dichte,
 Omme te sendene terer gichte,
 Wille datmen dit boec noeme
 In Dietsche der Naturen Bloeme;
 Want noch noyt in Dietschen boeken
 Neghene dichtere wilden roeken
 Iet te dichtene van naturen
 Van so menighen creaturen
 Als in desen boeke staen.
 Niemen en hebbe dies waen,
 Dat ic die materie vensedede,
 Els dan ic die ryme pensede.
 Die materie vergaderde recht
 Van Coelne broeder Alebrecht
 Ute desen meesters, die hier na comen,
 Die ic ju sal bi namen noemen.

Jacob van Maerlant, die dit boek schreef om het als geschenk aan te bieden, wenst dat het als titel *Der Naturen Bloeme* krijgt, *De schoonheden uit het boek der natuur*. Nog nooit heeft een auteur het gewaagd om in onze taal een boek te schrijven over de aard van zoveel verschillende wezens. Maar denkt u nu

niet dat ik de inhoud zelf verzonnen heb. Ik heb slechts de gegevens berijmd die Albertus Magnus gewetensvol verzamelde uit de geschriften van de grote geleerden die ik voor u zal opnoemen. (...)

Afbeelding: Mensen met één voet. (Publiek domein)

Bron: https://nl.wikipedia.org/wiki/Der_naturen_bloeme#/media/Bestand:People_with_one_foot_-_Der_naturen_bloeme_-_Jacob_van_Maerlant_-_KB_KA_16_-_041v_b1.jpg

Wien so favelen dan vernoyen,
 Ende onnutte loghene moyen,
 Lese hier nutscap ende waer,
 Ende versta, dat noyt een haer
 Omme niet ne made nature.
 Hen es so onwaerde creature,
 Si nes tenegher saken goet,
 Want God, die boven al es vroet,
 Dats te ghelovene meer no myn,
 Dat hi yet made zonder sin;
 Noch ghene dinc maecte haer selven,

Noch die duvele, noch die elven
Ne makede creature nie.
Des willic dat elc besie,
Ende love Gode in allen saken,
Die wonderlijk es in sinen maken.

Wanneer verzonnen verhalen u tegenstaan en loze leugenpraat u ergert, kunt u hier iets lezen dat zowel nuttig als waar is. U zult leren inzien dat ook het geringste onderdeel van de schepping door de Natuur niet zonder bedoeling werd gemaakt. Geen schepsel is zo onaanzienlijk of het is wel van enig nut: het is immers ondenkbaar dat de alwijze God iets zou hebben geschapen zonder reden. Geen schepsel is ooit door duivels of boze geesten of door zichzelf geschapen. Het is mijn wens dat iedereen dit beseft en God, die wonderbaar is in Zijn schepping, verheerlijkt in Zijn werken.

Uit: Jacob van Maerlant, *Het boek der natuur* (ed. Peter Burger). Amsterdam: Querido, 1995.

Kun je enkele eigenaardigheden van het Middelnederlands afleiden uit deze teksten?

Websites

<https://literairecanon.be/nl/werken/der-naturen-bloeme>

<https://literairecanon.be/nl/werken/maerlant-media>

https://nl.wikipedia.org/wiki/Der_naturen_bloeme

<https://www.literatuurgeschiedenis.org/teksten/der-naturen-bloeme>

<https://www.kb.nl/ontdekken-bewonderen/topstukken/der-naturen-bloeme>

<https://adcs.home.xs4all.nl/NatBl/Intro.html>

https://www.dbnl.org/tekst/maer002dern02_01/

<https://klara.be/lees/de-canon-04-der-naturen-bloeme-van-jacob-van-maerlant-met-mike-kestemont>

<https://neerlandistiek.nl/2017/04/handschrift-der-naturen-bloeme-bl-add-ms-11390-on-line/>

<https://jeroenboschplaza.com/literaire-bron/der-naturen-bloeme/>

<https://www.klascement.net/video/78074/canon-der-naturen-bloeme-jacob-van-maerlant-audiovisueel-lesmateriaal/>

<https://www.youtube.com/watch?v=5nekEfVvjK>

<https://tijdschiftraster.nl/onze-klassieken/het-boek-van-de-natuur/>

<https://nl.wikipedia.org/wiki/Amazonen>

[https://nl.wikipedia.org/wiki/Eenhoorn_\(fabeldier\)](https://nl.wikipedia.org/wiki/Eenhoorn_(fabeldier))

https://fr.wikipedia.org/wiki/La_Dame_%C3%A0_la_licorne

<https://nl.wikipedia.org/wiki/Transseksualiteit>

<https://nl.wikipedia.org/wiki/Intersekse>